

Marek Rymsza: *Urynkowanie państwa czy uspołecznienie rynku? Kwestia socjalna w Trzeciej Rzeczypospolitej na przykładzie ubezpieczeń społecznych*, Instytut Nauk Stosowanych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1998, 316 stron.

Ukazanie się książki Marka Rymszy zasługuje na uwagę szczególną. Trzeba się bowiem zgodzić ze stwierdzeniami zawartym w „Przedmowie”, autorstwa Jacka Kurczewskiego, iż „na krajowym rynku wydawniczym odczuwa się niedosyt pozycji poświęconych ubezpieczeniom społecznym” oraz że „rzeczywistość społeczna stanowi pod tym względem niesłychanie zajmujący, a zarazem trudny i drażliwy przedmiot badań”.

Recenzję rozpocznę od uwagi, że przynajmniej zdziwienie musi budzić przyjęty tytuł książki. Chodzi o to, że jest ona „przygotowaną do publikacji rozprawą doktorską”, obronioną w Instytucie Nauk Stosowanych UW, pod jakże trafnym tytułem „Spór o model polityki społecznej w Polsce po 1989 roku na przykładzie reformy systemu ubezpieczeń społecznych” (s. 5). Tymczasem dysertację zdecydowano wydać pod tytułem (ktoś „uszcześliwił” autora tytułem?), w którym „spór” sprowadzono do wcale niezasadniczego, dla podjętych wywodów i instytucji państwa w społeczeństwach demokratycznych, pytania: „urynkowanie państwa czy uspołecznienie rynku?” oraz uzupełniono podtytułem, w którym występuje termin „kwestia” socjalna, w polityce społecznej „zarezerwowany” dla zupełnie innej kategorii rozważań – ujęć podmiotowych i przedmiotowych, a nie instrumentalnych. Zresztą w całym opracowaniu trudno się doszukać terminu zawartego w tytule!

Recenzowana praca składa się z siedmiu rozdziałów. Tematem pierwszego – są modele polityki społecznej w badaniach porównawczych. Autor nawiązuje tutaj do typów idealnych (modelowych) w ujęciu M. Webera, a następnie koncentruje się na omówieniu wybranych typologii polityki społecznej, wyróżniając jej typologie trójdzielne i czwórdzielne. Wśród typologii trójdzielnych prezentowane są „modele” polityki

społecznej R. Titmusa i G. Espinga-Andersena. Jako czwórdzielne przytoczone są typologie C. Jones i N. Ginsburga. W analizie porównawczej autor dokonuje zestawienia wybranych typologii oraz odnosi się do niektórych spraw dyskusyjnych przy konstruowaniu modeli polityki społecznej i ich praktycznej użyteczności.

W rozdziale drugim autor przedstawia trzy ujęte ideologicznie „modele” polityki społecznej, które reprezentują cechy systemów zabezpieczenia społecznego w państwach o rozwiniętej gospodarce rynkowej w końcu lat 80. Wstępem do rozważań jest temat: ideologia a polityka społeczna w ujęciu G. Espinga-Andersena, po których prezentowane są kolejno: liberalny, konserwatywny oraz socjaldemokratyczny model polityki społecznej. Rozdział kończy analiza porównawcza zaprezentowanych modeli, ze szczególnym akcentem położonym na aspekt ubezpieczeniowy. Stanowi to jednocześnie zapowiedź rozważań, którym poświęcona jest dalej większa część książki.

Rozdział trzeci omawia podstawowe dylematy reformowania zabezpieczenia społecznego. Na wstępie autor charakteryzuje zmiany w systemie zabezpieczenia społecznego w Polsce, jakie nastąpiły po 1989 r. w podziale na poszczególne „dziedziny” systemu: pomoc społeczną, ubezpieczenia społeczne i ochronę zdrowia. Na tym tle oraz w kontekście rozważań przedstawionych w poprzednich rozdziałach pracy, autor podejmuje próbę wskazania podstawowych dylematów reformowania polityki społecznej w okresie transformacji. Zalicza do nich przede wszystkim dylemat strategii reform (model docelowy czy krok za krokiem?), dylemat prawny (kodeksy czy elastyczna polityka społeczna?), dylemat aksjologii reform (funkcjonalna czy konfliktowa wizja ładu społecznego?) i dylemat koncepcji polityki społecznej (korygowania rynku czy jego uzupełnianie?). Jest to jeden z najbardziej istotnych i niewątpliwie najciekawszych fragmentów omawianej pracy. Wśród pytań-dylematów związanych z wyborem polityki społecznej brak jednak wyraźniejszych odniesień do „nowego” tytułu opracowania: „urynkowanie państwa czy uspołecznienie rynku?”.

Rozdział czwarty poświęcony jest omówieniu prac legislacyjnych w zakresie ubezpieczeń społecznych, poczynwszy od zakończenia II wojny światowej do 1997 r.

W rozdziale piątym dość szczegółowo scharakteryzowane zostały projekty dotyczące reformowania systemu emerytalno-rentowego, jakie powstawały kolejno w okresie od 1991 do 1997 r. Były to projekty: M. Wiśniewskiego (1991), W. Topińskiego i M. Wiśniewskiego (1991); komisji senackich (1993), Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej (w kwietniu i grudniu 1995), Ministerstwa Finansów (1995), NSZZ „Solidarność” (1996), Unii Wolności (1997), Biura Pełnomocnika Rządu ds. Reformy Zabezpieczenia Społecznego (1997) oraz program ekspertów Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych (1997).

Odrębny rozdział (szósty) poświęcony został omówieniu debat parlamentarnych, jakie odbyły się w przedmiotowych sprawach od 1990 r. do maja 1997 r.

W ostatnim, rozdziale siódmym, przedstawiającym konkluzje z całej pracy, M. Rym-sza powraca jeszcze do takich zasadniczych kwestii, jak teoria ubezpieczenia społecznego a nowe koncepcje finansowania programów emerytalnych, praktyczne konsekwencje ewolucji polityki społecznej w Polsce oraz odwrotu od państwa opiekuńczego.

Niewątpliwą zaletą recenzowanej pracy jest podjęcie próby rozważenia konkretnej reformy społecznej w szerszym kontekście polityki społecznej jako nauki praktycznej, dysponującej własną teorią, w tym opracowaniu słusznie utożsamianą przede wszystkim z modelami polityki społecznej. Dlatego, raczej nie zgadzam się z poglądem J. Kurczewskiego, że w pracy chodzi o „ujęcie tego zagadnienia (ubezpieczeń społecznych – T. Sz.) w perspektywie socjologicznej”. Przecież autor poszukuje instrumentów analizy opisywanej zmiany społecznej właśnie w ujęciach teoretycznych polityki społecznej, a nie – w dziedzinie socjologii. Wprawdzie w empirycznych rozdziałach opracowania występują ważne wnioski natury socjologicznej (i socjotechnicznej), ale nie są one poprzedzone prezentacją wybranej perspektywy socjologicznej, tak jak to uczyniono w odniesieniu do polityki społecznej. Już w „Podziękowaniach” M. Rymsza pisze: „podstawowym problemem teoretycznym był wybór określonych typów, modeli czy koncepcji polityki społecznej w gospodarce rynkowej jako punktów odniesienia analizy reform socjalnych w Polsce po 1989 r.” (s. 5), a we „Wstępie” znajdujemy potwierdzenie: „wybór określonych modeli jako punktów odniesienia analizy reform socjalnych w Polsce jest podstawowym problemem teoretycznym” (s. 8).

Podjętą próbę – właśnie w perspektywie polityczno-społecznej – uważam za udaną, tym bardziej, że wyjaśnianie działalności praktycznej za pomocą konstrukcji teoretycznych jest w przypadku polityki społecznej przedsięwzięciem badawczym wyjątkowo ambitnym. Po pierwsze, sama materia analizy okazuje się bardziej złożona niż się na ogół sądzi. Wystarczy poruszyć problem uwarunkowań świadomościowych towarzyszących danej zmianie społecznej (także – co Autor tak trafnie zauważa – po stronie decydentów). Po drugie, jakość dostępnych narzędzi analizy jest niedoskonała, a zatem ich użyteczność ograniczona. Warto w tym miejscu odnotować ponadto, iż badacze rzeczywistości społecznej konstruuja poszczególne narzędzia dość precyzyjnie, aby je stosować na ogół niekonsekwentnie, czego najbardziej jaskrawym przykładem (nie tylko w polityce społecznej) jest lekceważenie istoty rozróżnień między modelem a wzorcem i wzorem (jako wzorcem akceptowanym).

Autor recenzowanego opracowania rozważa problem narzędziowy także dość konsekwentnie w części pierwszej – tej teoretycznej (rozdziały 1 i 2), zwłaszcza gdy odwołuje się do typów idealnych w ujęciu M. Webera¹, natomiast zdecydowanie mniej konsekwentnie – w dalszych fragmentach wywodu, gdy dopuszcza zamiennosc stosowania terminów: „model”, „wzorzec”, „wzór”.

Zamienne używane są również pojęcia zabezpieczenia społecznego i ubezpieczenia społecznego. Naprawdę trudno dociec, dlaczego spotykamy się w tym przypadku z taką niekonsekwencją. W odniesieniu do treści rozważań podjętych w recenzowanej książce, jestem zdecydowanie za następującym rozumowaniem: reformujemy system zabez-

¹ Warto przytoczyć zapis w odnośniku (s. 24), że autor „odwołuje się bezpośrednio do tekstu źródłowego M. Webera z pominięciem literatury omawiającej typy idealne”. Inaczej musiałby się odwoływać w tej sprawie (zasada idealizacji i konkretyzacji) również do poglądów obecnie zdecydowanie „niemodnych”. Zasadę idealizacji i konkretyzacji omawiał w polskiej literaturze przedmiotu bardzo szczegółowo L. Nowak (1972).

pieczenia społecznego (a nie – ubezpieczenia społeczne) w taki sposób, aby dominowały w nim rozwiązania ubezpieczeniowe. Tylko bowiem takie rozumowanie eliminuje ze stosowania w klasyfikacji systemu zabezpieczenia społecznego równocześnie kryteria o charakterze przedmiotowym i instrumentalnym.

M. Rymszy należą się szczególne pochwały za rozważania zawarte w rozdziałach 4 i 6 (i nie tylko) opracowania. Rzadko bowiem obserwacja uczestnicząca – w jakiej miał szczęście uczestniczyć autor – owocuje pisemnym sprawozdaniem, a co dopiero tak dobrym i treściwym tekstem, komentującym ważne wydarzenia „od kuchni”.

W całym opracowaniu autor wykazuje się bardzo dobrą znajomością zagranicznej literatury przedmiotu. Niektóre z podanych w „Bibliografii” publikacji książkowych i artykułów mogłyby (w tej wersji dysertacji) zostać nawet pominięte. Niestety, razi nieuwzględnienie w prowadzonych rozważaniach kilku pozycji polskich, które dla poruszanych spraw nie wydają się obojętne².

W książce M. Rymszy można znaleźć wiele bardzo ważnych dla polityka społecznego problemów; trudno przytoczyć wszystkie. Jednakże dwa – moim zdaniem zdecydowanie najważniejsze z punktu widzenia zakresu tematycznego recenzowanego opracowania – nie zostały dostatecznie wyeksponowane. Myślę o wprowadzaniu do systemu emerytalnego (zwłaszcza jego części repartycyjnej) zasady ekwiwalentności ubezpieczeniowej oraz rozwiązań kapitałowych. Pytanie o zakres stosowania zasady ekwiwalentności jest ważne, bo w prezentowaniu nowego systemu nadużywa się w tym przypadku argumentu sprawiedliwości społecznej. Z kolei, pytanie o zakres stosowania rozwiązań kapitałowych jest ważne, bo w tym przypadku nadużywa się argumentu efektywności. Recenzowana książka nie mogła przynieść zdecydowanych odpowiedzi w wymienionych sprawach, ale oczekiwałem od autora wyraźniejszego wyrażenia na te tematy zdania.

Nie mogę oczywiście zgodzić się z poglądem autora, że „realizacja rządowej koncepcji reformy z 1997 r. pociągnie za sobą konieczność weryfikacji teorii ubezpieczenia społecznego” (s. 282). Gdyby tak było naprawdę, to trudno by mówić o istnieniu dzisiaj prawdziwej w tym zakresie teorii. Podobnie, trudno się zgodzić z parokrotnie wyrażaną sugestią, iż filar drugi w nowym systemie ma wyłącznie charakter oszczędnościowy, a nie ubezpieczeniowy. Przecież, od momentu obowiązkowego przeniesienia kapitału (jednorazowej składki) z otwartego funduszu emerytalnego do zakładu emerytalnego, wypłacanie emerytur dożywotnich i świadczeń gwarancyjnych podporządkowane jest regułom w pełni asekuracyjnym.

Tę bardzo krótką wypowiedź dotyczącą dzieła M. Rymszy (na pewno będę jeszcze miał niejedną sposobność podjąć dyskusję w szczegółowych sprawach poruszanych przez autora) chciałbym zakończyć rekomendacją namawiającą wszystkich zaintereso-

² Przede wszystkim takie pozycje stanowią opracowania: J. Piotrowskiego (1966), choćby w zakresie ujęć klasyfikacyjnych; J. Auleytnera (1986) w zakresie ujęć wartościujących; J. Supińskiej (1991) w zakresie ujęć dylematowych; T. Szumlicza (1994) w zakresie ujęć modelowych. Wszystkie wymienione ujęcia w recenzowanej pracy się pojawiają.

wanych teorią i praktyką polityki społecznej do zapoznania się z treścią pozycji, która na pewno w znacznej mierze uzupełnia i wzbogaca polską literaturę przedmiotu.

Literatura

- Auleytner, J. (1986) *Wprowadzenie do doktryn polityki społecznej. Niektóre aspekty systemowe i aksjologiczne*, Warszawa: IPiSS.
- Nowak, L. (1972) *Model ekonomiczny. Studium z metodologii ekonomii politycznej*, Warszawa: PWE.
- Piotrowski, J. (1966) *Zabezpieczenie społeczne. Problematyka i metody*, Warszawa: KiW.
- Supińska, J. (199) *Dylematy polityki społecznej*, Warszawa: UW.
- Szumlicz, T. (1994) *Modele polityki społecznej*, Warszawa: SGH.

Tadeusz Szumlicz

Katedra Ubezpieczeń Społecznych,
Szkoła Główna Handlowa